

UDC: 351.746.1(477)(075.8)**Майстро Сергій Вікторович**

Доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри публічного адміністрування у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України

Maistro Serhii Viktorovich

Doctor of Sciences of Public Administration, Professor,
Head of the Department of Public Administration for Civil Defence,
National University of Civil Defence of Ukraine, Kharkiv

**СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ:
РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО
РЕГУЛЮВАННЯ**

У статті розглянуто сутність, складові та фактори економічної безпеки України. Визначено, що до загроз економічної безпеки України належать низький рівень інвестиційних надходжень в економіку держави, ризики негативного впливу на національну економіку світових фондових, фінансових та валютних ринків, високий рівень зовнішнього боргу. Досліджено показники соціально-економічного розвитку України. Запропоновано напрями удосконалення державного регулювання економічної безпеки України в сучасних умовах.

Ключові слова: механізми державного регулювання, економічна безпека, державне регулювання економічної безпеки, національна економіка.

Постановка завдання. Досягнутий в сучасних умовах рівень економічної безпеки України є недостатнім через неподоланність таких

системних загроз, як корупція й тінізація економіки, нові виклики, що спричинені війною на Сході країни та анексією Криму, що потребує відповідного удосконалення механізмів державного регулювання національної економіки та підвищення їх ефективності та результативності.

Численними є публікації з дослідження проблематики державного регулювання економічної безпеки країни, вивчення окремих її складових. Зазначеними питаннями займалися Геєць В., Жаліло Я., Р. Майстро, Т. Полозова та інші. Однак чимало питань стосовно напрямів удосконалення механізмів державного регулювання економічної безпеки України в сучасних умовах залишаються недостатньо дослідженими.

Економічна безпека – це такий стан національної економіки, за якого забезпечуються захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства, держави. Економічна безпека є однією зі складових національної безпеки, яка охоплює також оборонну, енергетичну, екологічну безпеку тощо [1].

В цілому, згідно оцінки Мінекономіки за підсумками 2019 р. реальне зростання ВВП становило 3,2 %, що дещо більше, ніж у 2016 р. (2,4%) та 2017 р. (2,5%) та менше, ніж у 2018 р. (3,4%) (табл. 1).

У 2019 р., як і в попередні кілька років, економічне зростання підтримувалось розширенням внутрішнього споживчого та інвестиційного попиту. Факторами попиту з боку населення у 2019 р. були:

зростання реальної заробітної плати на 9,8% на фоні підвищення мінімальної заробітної плати (на 12,1%) та високий тиск на ринок праці внаслідок трудової міграції. Середньомісячна номінальна заробітна плата штатного працівника за 2019 р. зросла на 18,4% у порівнянні з 2018 р. та становила 10497 грн., що у 2,5 раза вище рівня мінімальної заробітної плати; істотне поліпшення споживчих настроїв: за даними дослідження Info Sapiens у грудні 2019 р. індекс споживчих настроїв збільшився у порівнянні з груднем 2018 р. на 30 пунктів до 92,2 пунктів;

Таблиця 1
Макроекономічні показники соціально-економічного розвитку України [2]

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	
				Прогноз до бюджету	Фактичний показник
Номінальний ВВП, млрд.грн.	2385,4	2983,9	3560,6	3946,9	н/д
ВВП реальний, темп зростання, %	2,4	2,5	3,4	3,0	3,2
Темпи приросту споживчих цін, %, грудень до грудня попереднього року	12,4	13,7	9,8	7,4	4,1
Темпи приросту споживчих цін, %, середній за рік	13,9	14,4	10,9	8,7	7,9
Середньомісячна заробітна плата, грн.	5183	7104	8865	10129	10497
Зміна реальної заробітної плати, %	9,0	19,1	12,5	6,9	9,8
Рівень безробіття у віці 15-70 років, методологія МОП, % до економічно активного населення	9,3	9,5	8,8	8,9	н/д
Зміна експорту товарів та послуг, у % до попереднього року	-3,9	17,1	9,8	8,3	7,2
Зміна імпорту товарів та послуг, у % до попереднього року	4,5	19,2	12,8	9,1	7,1
Обмінний курс, гривень до долара США (середній)	25,6	26,6	27,2	28,2	25,8

зростання у 2019 р. грошових переказів трудових мігрантів до 12,9 млрд. дол. США, або на 12,2% у порівнянні з 2018 р. [2].

Надходження, які Національний банк України (НБУ) позначає як оплату праці за кордоном, складають 1,12-1,17 млрд. дол. щомісяця. За даними експертів, в третьому кварталі 2019 р. середня зарплата штатного працівника в Україні склала € 382. Цей показник все ще низький у порівнянні із середнім рівнем зарплати в інших країнах. Наприклад, в Чехії середньостатистичний робітник у третьому кварталі 2019 р. одержував € 1309 (в 3,4 рази більше, ніж в Україні), в Польщі – € 1142 (в 3 рази більше).

У 2019 р. чистий приплив прямих іноземних інвестицій у порівнянні з 2018 р. збільшився на 100 млн. дол. США і становив 2,5 млрд. гривень. Однак, такий обсяг іноземних інвестицій на третину менше прогнозованого Урядом на 2019 р. обсягу: інвестиції повинні були становити 4 – 4,5 млрд. дол. США.

На тлі інвестиційної активності у 2019 р. найбільші темпи зростання серед основних видів економічної діяльності продемонструвала будівельна галузь – на 20% у порівнянні з 8,5 % – у 2018 р. Зростання економічної активності зумовило збільшення обсягів вантажообігу у 2019 р. на 2,1% проти скорочення на 3,3% у 2018 р.

Обсяги виробництва промислової продукції у 2019 р. зменшились на 1,8% до попереднього року (у січні 2020 р. зазначений показник скоротився на 5,1% проти січня 2019 р.). Обсяги виробництва у переробній промисловості за підсумками 2019 р. скоротились на 2% у порівнянні з 2018 р., зокрема через негативні тенденції на зовнішніх ринках, торговельні війни та проблеми з логістикою. Зокрема, у переробній промисловості позитивні показники спостерігалися у високотехнологічних виробництвах – фармацевтичному виробництві (зростання на 5,1%), виробництві комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (на 4,3%),

хімічній промисловості (на 3,3%), а також у виробництві харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (на 0,2%) та виробництві меблів, іншої продукції, ремонту і монтажу (на 0,2%).

За підсумком 2019 р., платіжний баланс було зведено з профіцитом 5971 млн. дол. США проти 2877 млн. дол. США у 2018 р. На динаміку платіжного балансу у 2019 р. вплинув профіцит фінансового рахунку, який склав 7005 млн дол. США та зростання грошових переказів із-за кордону. Водночас зростання споживчого та інвестиційного попиту призвело до незначного розширення дефіциту торговельного балансу.

Завдяки додатному сальдо платіжного балансу у 2019 р. міжнародні резерви України зросли на 4,5 млрд. дол. США і на 01 січня 2020 р. становили 25,3 млрд. дол. США (семирічний максимум з грудня 2012 р.), що еквівалентно 3,9 місяця майбутнього імпорту. За підсумками січня 2020 р. міжнародні резерви України вчергове зросли майже на 1 млрд., склавши 26292,8 млн. дол. США (в еквіваленті).

Законом України «Про державний бюджет України на 2019 рік» визначено граничний обсяг державного боргу в сумі 2060,1 млрд гривень та граничний обсяг гарантованого державою боргу в сумі 388,6 млрд гривень.

Загальний обсяг державного та гарантованого державою боргу України на кінець 2019 р. становив 1998,3 млрд. грн (84,4 млрд. дол США), в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 1159,5 млрд. грн (49,0 млрд. дол США); державний та гарантований державою внутрішній борг – 838,9 млрд. грн. (35,4 млрд. дол США).

Якщо порівняти показники держборгу з 2018 р., то видатки на обслуговування державного боргу у 2019 р. зросли на 3,8 млрд. грн. (на 3,3%) до 119,2 млрд. грн. При цьому питому вагу державного боргу за підсумками 2019 р. було знижено (нижче 50% до ВВП), що є позитивним показником, який, наприклад, відповідає критерію боргової стійкості за

методикою Європейського Союзу (ЄС) і має межу на рівні 60% [2].

Однак, позитивні результати соціально-економічного розвитку України за підсумками останніх років (2016-2019 рр.) на початку 2020 р. у зв'язку з пандемією коронавірусу у світі зійшли нанівець.

Тому не випадково, що Міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings наприкінці квітня 2020 р. підтвердило для України довгостроковий рейтинг дефолту емітента (РДЕ) на рівні «В» і погіршило прогноз по ньому з «позитивного» до «стабільного» [6].

Перегляд прогнозу відображає значний вплив пандемії Covid-19. Підвищені макроекономічні та фінансові ризики, пов'язані з цим безпрецедентним глобальним шоком, частково нівелюють поліпшення в Україні в останні роки в плані зниження боргового тягаря, нормалізації перспектив зростання після геополітичних і економічних криз 2014-2015 рр.

Агентство прогнозує, що економіка України впаде в 2020 р. на 6,5% після зростання на 3,2% в 2019 р., відображаючи пандемічний шок Covid-19 для світової економіки, заходи стримування і більш слабку валюту, яка впливає на інвестиції та приватне споживання. Споживанню також буде перешкоджати очікуване скорочення грошових переказів домашніх господарств (7,8% ВВП в 2019 р.).

У той же час Fitch вказує, що шок буде частково пом'якшений низькою залежністю України від туризму, більш диверсифікованим товарним експортом (включаючи 40% сільськогосподарських сировинних товарів) і зниженням цін на нафту, з огляду на статус країни як чистого імпортера. В цілому, очікується, що економіка України відновиться до 3,5% в 2021 р. Однак існують суттєві ризики, з огляду на невизначеність щодо масштабів і тривалості спалаху коронавірусу [6], і держава має бути готова до подолання зазначених викликів.

Експорт товарів та послуг у 2019 р. збільшився на 7,2% у порівнянні

з 2018 р. через зростання експорту продовольчих товарів та сировини для їх виробництва на 19% (з часткою 48% у загальному обсязі експорту товарів). Водночас зменшились обсяги експорту чорних і кольорових металів та виробів з них на 12,3% та хімічної продукції на 8,8% (з їх сумарною часткою 26,4% від загального обсягу експорту товарів).

Протягом 2019 р. Україна експортувала товарів на 50,06 млрд. дол. США (+ 5,8%), а імпортувала на 60,78 млрд. дол. США (+ 6,3%). Товарообіг з Євросоюзом склав \$ 45,7 млрд., з Китаєм – \$ 12,8 млрд., з Росією – \$ 10,2 млрд., з Білоруссю – \$ 5,3 млрд., з Туреччиною – \$ 5,0 млрд., зі США – \$ 4,3 млрд., з Індією – \$ 2,8 млрд., з Єгиптом – \$ 2,4 млрд. У той же час сальдо зовнішньої торгівлі послугами було позитивним і перевищило \$ 8,7 млрд, збільшившись за рік більше ніж на \$ 3 млрд. (+ 30,9%).

За рахунок цього негативне сальдо загального зовнішньоторговельного балансу України скоротилося з \$ 6,2 млрд. в 2018 р. до \$ 3,6 млрд. в 2019 р. (табл. 2).

Таблиця 2

Зовнішньоторговельний баланс України, млн. дол. США [2; 7]

Показники	Експорт		Імпорт		Сальдо	
	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.	2018 р.	2019 р.
Усього (товари і послуги)	57,28	63,67	63,49	67,30	-6,2	-3,6
в т.ч. країни ЄС	23,10	23,99	26,57	28,55	-3,4	-4,5
Товари	47,33	50,06	57,18	60,78	-9,8	-10,7
в т.ч. країни ЄС	20,15	20,75	23,21	24,99	-3,0	-4,2
Послуги	11,63	15,23	63,08	65,27	53,29	87,09
в т.ч. країни ЄС	3,97	4,28	3,35	3,56	0,62	0,72

Так, у 2019 р. обсяг експорту до країн ЄС зріс на 3,9% у порівнянні з 2018 р., а його питома вага в загальному обсязі склала 38,7%; обсяг

імпорту склав 42,4% у загальному імпорті України, збільшившись у порівнянні з 2018 р. на 7,5% [2].

В цілому, експорт товарів і послуг за підсумками 2019 р. збільшився на 11,2% (+6,4 млрд дол.) у порівнянні з показниками 2018 р. та склав 63,7 млрд дол. Експорт товарів збільшився на 5,8% (+2,7 млрд дол.) і становив 50,1 млрд дол. Найбільша питома вага в українському експорті належить: продукції АПК та харчової промисловості (44,2%), продукції металургійного комплексу (20,5%), продукції машинобудування (11,0%), мінеральним продуктам (9,7%). Збільшення експорту товарів відбулося до країн: Австралії та Океанії – на 21,4%; Африки – на 20,5%; Азії – на 12,1%; Європи – на 3,0%. Зменшення експорту товарів відбулося до країн: Америки – на 9,4%; СНД – на 3,8% [3].

Зазначений торговий дефіцит вказує на низьку конкурентоспроможність експортних галузей економіки і означає виведення капіталу, валюти, яка витрачається на закупівлю іноземних товарів, що, найчастіше, приводить до девальвації національної валюти. Якщо країна імпортує більше іноземних товарів, то вітчизняні компанії перестають виробляти конкурентоспроможну продукцію, як наслідок - скорочення робочих місць, зниження доходів працівників. А це, в свою чергу, призводить до ще більшого імпорту і більшого торговельного дефіциту: як наслідок - економічна криза.

І цю ситуацію потрібно виправляти, адже негативне сальдо з торгівлі ми фінансуємо за рахунок заробітчан і припливу коштів іноземців на ринок ОВДП (облігацій внутрішньої державної позики). Зміна трендів на міжнародному ринку капіталів може негативно вплинути на курс гривні (і навіть інтенсивне нарощування НБУ золотовалютних резервів не завжди зможе убезпечити національну валюту від девальвації). Є два способи подолання негативного зовнішньоторгівельного сальдо (імпорт переважає експорт): по-перше, компенсація різниці шляхом залучення інвестицій; по-

друге, збільшення обсягів експорту у порівнянні з обсягами імпорту за рахунок пошуку нових експортних ринків.

Слід зазначити, що для досягнення необхідного рівня економічної безпеки України необхідно посилення уваги відповідних органів державного управління до спрямування акумульованих у Державному бюджеті України коштів на цілі переважно економічного розвитку та забезпечення фінансової його складової, проведення дієвих економічних та адміністративних реформ, пов'язаних з детінізацією економіки та боротьбою з корупцією [4].

З метою забезпечення економічного зростання економіки України та досягнення необхідного рівня економічної безпеки необхідно здійснення стимулюючої монетарної політики держави, збільшення розмірів кредитування реального сектору економіки, особливо довгострокового. Пріоритетними напрямками підвищення економічної безпеки є створення сприятливих умов для притоку інвестицій в економіку України, що пов'язано з покращенням кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної політики. Державна влада має зосередити увагу на внутрішніх реформах, які допоможуть вирішити проблеми з корупцією та монополізацією ринків [5].

Таким чином, систему державного регулювання економічної безпеки країни в сучасних умовах можна охарактеризувати, як недостатньо ефективну та результативну, яка потребує удосконалення у таких сферах: забезпечення суверенітету держави та її територіальної цілісності; верховенство права; забезпечення конкурентоспроможності держави та економічного добробуту населення через всебічний розвиток людського, науково-технічного, інноваційного потенціалів країни; збереження та розвиток економічного потенціалу країни; створення сприятливих умов для розвитку підприємництва, захист навколишнього природного середовища; створення належних умов для інтеграції України

в міжнародний економічний простір в якості повноцінного та рівноправного партнера.

Список літературних джерел

1. Аналіз національної економіки. Економічна безпека: сутність, чинники, критерії. URL: <https://library.if.ua/book/62/4501.html> (дата звернення 5.01.2019)

2. Бюджетний 2019 рік завершено: невиконання доходів на 38 млрд є рекордним з 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://ua.news.ua/byudzhethnyj-2019-zavershen-nevypolnenye-dohodov-na-38-mlrd-yavlyaetsya-rekordnym-s-2015-goda/>.

3. Довідка “Зовнішня торгівля України товарами та послугами у 2019 році”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f65c0ef7-6705-4c45-a700-9781528a2209&title=DovidkazovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2019-Rotsi>.

4. Майстро С.В. Напрями удосконалення механізму державного управління фінансово-економічною безпекою України в сучасних умовах / С.В Майстро // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ХарПІ НАДУ. 2015. Вип. 1.Ч. 46. С. 210 – 218.

5. Майстро Р.Г. Напрями вдосконалення державного регулювання економічної безпеки України / Р.Г. Майстро, Т.В. Полозова. Приазовський економічний вісник. – Електронний науковий журнал. – Вип. 1(12) 2019. С. 46-50.

6. Наше государство сохранило кредитный рейтинг на уровне «В». [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. : <https://lenta.ua/agentstvo-fitch-uhudshilo-prognoz-po-reytingu-ukrainy-47024/>.

7. Соціально-економічний розвиток України за січень 2020 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до стор. :

<http://www.ukrstat.gov.ua/>

[operativ/infografika/2020/soc_ek_r_Ukr/soc_ek_r_Ukr_01_2020.pdf](http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2020/soc_ek_r_Ukr/soc_ek_r_Ukr_01_2020.pdf).

References

1. Analiz natsional'noyi ekonomiky. Ekonomichna bezpeka: sutnist', chynnyky, kryteriyi. URL: <https://library.if.ua/book/62/4501.html> (data zvernennya 5.01.2019).

2. Byudzhethnyy 2019 rik zaversheno: nevykonannya dokhodiv na 38 mlrd ye rekordnym z 2015 roku. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do stor. : <https://ua.news.ua/byudzhethnyj-2019-zavershen-nevypolnenye-dohodov-na-38-mlrd-yavlyaetsya-rekordnym-s-2015-goda/>.

3. Dovidka “Zovnishnya torhivlya Ukrayiny tovaramy ta posluhamy u 2019 rotsi”. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do stor. : <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f65c0ef7-6705-4c45-a700-9781528a2209&title=DovidkazovnishniaTorgivliaUkrainiTovaramiTaPoslugamiU2019-Rotsi>.

4. Maystro S.V. Napryamy udoskonalennya mekhanizmu derzhavnoho upravlinnya finansovo-ekonomichnoyu bezpekoyu Ukrayiny v suchasnykh umovakh. Aktual'ni problemy derzhavnoho upravlinnya: zb. nauk. pr. KharRI NADU. 2015. Vyp. 1.CH .46. S. 210 – 218.

5. Maystro R.H. Napryamy vdoskonalennya derzhavnoho rehulyuvannya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny / R.H. Maystro, T.V. Polozova. Pryazovs'kyy ekonomichnyy visnyk. – Elektronnyy naukovyy zhurnal. – Vyp. 1(12) 2019. S. 46-50.

6. Nashe hosudarstvo sokhranylo kredytnyy reytynh na urovne «V». [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do stor. : <https://lenta.ua/agentstvo-fitch-uhudshilo-prognoz-po-reytingu-ukrainy-47024/>.

7. Sotsial'no-ekonomichnyy rozvytok Ukrayiny za sichen' 2020 roku. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu do stor. : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/infografika/2020/soc_ek_r_Ukr/soc_ek_r_Ukr_01_2020.pdf.